

לא היה ולא נברא

קידושין דף כא: ת"ר: וראית בשביה - בשעת שביה, אשת - ואפילו אשת איש, יפת תואר - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות.
רש"י: ולקחת לך לאשה - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור. אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו (פסוק טו) כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרשיות הללו:

אור החיים: וליישב הכתוב צריך להעיר בענין, למה יצו ה' כדברים האלה לטמא אדם עצמו בבת אל נכר, ובפרט בעת מעשה הנס במקום שצריך להוסיף טהרה ודביקות בה', יתיר לעשות מעשה כיעור השנאוי אצלו יתברך, וזה יפעיל הרחקת דביקותנו בו יתברך, בשלמא התרת אכילת איסור מצינו לרמב"ם ז"ל (הלכות מלכים פ"ח ה"א) שנתן טעם אם ירעב, והוא טעם נכון, אבל מעשה זה יתעבנו עושהו, ורבותינו ז"ל אמרו (קידושין כא:): לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, ומן הראוי הוא להכניעו ולאבדו מלב עם קדוש בזמן שהוא אשר "מלכם בראשם" להלחם להם:

אכן יסוד הדבר וסודו הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו שבחטא אדם הראשון נשבו כמה נשמות יקרות ביד סטרא אחרא והם נשמות הגרים, וצא ולמד כמה וכמה גדולי עולם באים מהאומות, ורות המואביה תוכיה, וכמה גדולי עולם (סנהדרין צו:): שמעיה ואבטליון, ואונקלוס הגר, וכאלה רבות... ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, יאירו מאמרי אל עליון כשמש בצהרים במצוה זו, ... שבאמצעות היותו עוסק במצוה יגלה ה' את עיניו להכיר באשת גוי שיש בה יפת תואר, שהיא נשמה הקדושה, הנקראת יפת תואר, כי זוהר נשמות הקדושות מופלא ועצום הוא, ... והכרתה היא שעל ידי שאתה רואה שאתה חושק בה, בזמן שאתה דבוק בשכינה, באמצעות היותך עסוק בשליחות מצוה כאמור, זה יעריך שלדבר טוב חשקת: ודקדק לומר בה, ולא אמר אותה, להעיר כי לא לאשה אתה חושק אלא למה שבה שהיא יפת תואר, שהיא חלק הטוב, הדומה לנפש הטהורה, וכפי זה הגם שכעורה האשה בכלל ההיתר, כי אינו חוזר יפת תואר לגולם הנגלה, כי אליו לא ימשך תאות ישראל במצב זה כמו שאמרנו: ... ואם לא יחפוץ וגו', זה לך האות כי חלק הטוב שהיה בה יצא על ידי מעשה הראשון ונחלק הרע, ולצד שיש מקום שיתאוה האדם לאשה נכרית בדרך זנות, כי לא אמרנו שלא יתאוה לנכרית אלא אם יש בה נפש קדושה, דוקא בזמן שהוא עסוק בדבר מצוה, כמו שכתבנו, מה שאין כן אחרי כן, לזה צוה ה' וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה וגו', וכל הדברים המנוולים את האשה, להסיר תאוה הטבעית, ואם נתגיירה וחפץ בה, זה לך האות כי נתמתקה ונחלט ממנה חלק הרע, ולזה והיתה לו לאשה.

עבודת ישראל כי תצא: וזה הדרך רמזה לנו התורה בכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה, ופירש רש"י מדכתיב אשת בסמוך, היינו אשת של איש. פירוש איש זה הקב"ה והנשמה נקראת מטרוניתא, והיא יפת תואר מקדושתה, והיא בשביה, וחשקת בה, דהיינו שיכמרו רחמיה עליה. אז ולקחתה לך לאשה, שאפשר על ידי תשובה מעומקא דלבא לשוב לקחתה לאשה. אמנם על פי התנאים, וגלחה את ראשה, דהיינו ראשית התשובה לעשות לעצמו סייגים לפרוש ממתרות, כ"א תאות הגוף ינהיג על צד ההכרח, והמתרות מכונים בשם שערות שצריך לגלחן מאחר שאינן מן הצורך, ועשתה את צפרניה, דהיינו לנוול את עצמו ולבזות את עצמו על מעשיו הרעים, ובכתה אביה ואת אמה ירח ימים, דהיינו כל חודש אלול צריך לבכות על עונותיו אשר על ידם נפרד מאביו זה הקב"ה. ואמו היא כנסת ישראל, ואחרי כן תבא אליה וכו', כי אחר התמרמרות והבכי והפרישות יודע לך מעלת הנשמה: אמנם מדרך העולם לשוב בתשובה עד אחר יוה"כ שהוא יום הדין הגדול, אבל אחרי כן בעונותינו הרבים כל האדם שב לדרכו הרעה כבראשונה. לכן הזהיר הכתוב והיה אם לא חפצת בה, פירוש אם תוסף עוד לחטוא ח"ו. ושלחתה לנפשה, אז הנשמה תפרד ממך ולא תבא אליך עוד תחת אשר עניתה, רק יראה האדם כל אשר יקבל עליו לשמור ולעשות יהיה לו חק.

סנהדרין סט: אמר רבי כרוספדאי אמר רבי שבתי כל ימי של בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד... רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא איננו שומע בקולנו מדקול בעינין שוין מראה וקומה נמי בעינין שוין כמאן אזלא הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כמאן כרבי יהודה איבעית אימא רבי שמעון היא דתניא אמר רבי שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר אמר רבי יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו.

סנהדרין דף עב: תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל? אלא, הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

שם משמאל: בש"ס סנהדרין (פ"ה). בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו. ויש להבין הלוא אינו נהרג על מה שהמרה נגדם אלא ע"ש סופו שסופו ללסטם את הבריות, א"כ למה תועיל מחילתם. ונראה דהנה יש להתבונן במאמרם ז"ל (שם ע"ב). הגיעה תורה לסוף דעתו וכו' הלוא כמה רשעים גמורים שעשו כל התועבות שבעולם ולבסוף עשו תשובה, ושמה יהי' זה כמותם, הלוא לא ננעלו דרכי תשובה לפני שום אדם וכמאה"כ תשב אנוש עד דכא ודרשו ז"ל עד דכדוכה של נפש מקבלין:

אך נראה דהנה איתא במד"ת שתשובה מועלת לישראל ולא לעכו"ם. ונראה דמחמת שישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב, שהם בעצם נפשות טהורות וטובות רק שבמקרה נתלכלכו בעבירות, אבל כשעושה תשובה שוב מתעוררת בו הנקודה השרשית האחוזה בשלשלת הקודש עד האבות הקדושים ושופעת בו רוח חיים חדשים ממקור ישראל, ובודאי תתמיד תשובתו וישאר נאמן להשי"ת ותורתו, אבל עכו"ם מאחר שנתקלקלו ונכרתה חיותם כענף הנכרת ממקום חיותו שוב אין לו תקנה, ואף כשיעשה תשובה בודאי לא תתמיד ויחזור לסורו. הכלל שכל עצמה של תשובה שמועלת היא מפני ההשתלשלות עד האבות, ממילא זה שהוא סורר ומורה נפסק חיבורו מאביו ואמו ושוב אין לו חיבור בשלשלת הקודש בודאי שלא יעשה תשובה, ואף אם יעשה לא תתמיד ויחזור לסורו, וסופו ללסטם את הבריות, אבל כשאביו ואמו מוחלין לו הנה הוא עדיין נקשר בשלשלת הקודש, שוב אינו נהרג, שיכול להיות שעוד ישוב בתשובה שלימה המתקבלת כנ"ל:

ולפי הדברים האלה יש לפרש מאמר זה"ק (ח"ג קצ"ז ע"ב) דמרע"ה אמר לפני הקב"ה בבואו לכתוב פרשת בן סורר ומורה, מאר"י דעלמא שביק דא וכו' עיי"ש. ואינו מובן מה נתפייס משה מן הדרש הזה הלוא בעצמו מרחוק הוה חמי בחכמתא דזה רמז על ישראל:

ולפי דרכנו י"ל דכל עונש בן סורר ומורה הוא מחמת שנפסק חיבורו מאביו ואמו, וכל זה שייך באדם פרטי אבל כלל ישראל שבלתי אפשר שיופסק חיבורם משרשם בפנימיותם ושוכן אתם בתוך טומאתם כתיב, ועדיין חביבות' גבן, ...

זוה"ק: אמר רבי אבא, תוהנא על ההוא דכתיב, כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו', ותפסו בו אביו ואמו וגו', ותנינן, דבההיא שעתא אמר קוב"ה למשה כתוב, אמר ליה משה, מאריה דעלמא, שביק דא, אית אבא דעביד כדון לבריה, ומשה מרחיק הוה חמי בחכמתא, כל מה דזמין קוב"ה לבני ישראל, אמר, מאריה דעלמא שבוק מלה דא: אמר ליה קוב"ה למשה, חמינא מה דאת אמר, כתוב וקבל אגרא, את ידעת, ואנא ידע יתיר, מה דאת חמי עלי ההוא עובדא, דרוש קרא ותשכח: בההוא שעתא רמז ליה ליופיא"ל רבנא דאורייתא, אמר למשה, אנא דרישנא להאי קרא, כתיב כי יהיה לאיש, דא קוב"ה, דכתיב (שמות טו ג) יהו"ה איש מלחמה, בן דא ישראל, סורר ומורה, דכתיב (הושע ד טז) כי כפרה סוררה סרר ישראל: איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, דא קוב"ה וכנסת ישראל, ויסרו אותן, דכתיב (מ"ב יז יג) ויעד יהו"ה בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה וגו', ולא ישמע אליהם, דכתיב ולא ישמעו אל יהו"ה וגו', ותפשו בו אביו ואמו, בדעתא חדא, בהסכמה חדא: והוציאו אותן אל זקני עירו ואל שער מקומו, אל זקני עירו, דא קוב"ה, ואל שער מקומו, דא כנסת ישראל. בנינו זה ודאי, ולא דשאר עמין: סורר ומורה איננו שומע בקולנו, מאי שנא דהא בקדמיתא לא כתיב זולל וסובא, ולבתר כתיב זולל וסובא, (פי' יִקְרָא לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינְנו שׁ מֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ... נֶאֱמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵינוּ זֶה סוֹרֵר וּמִי קָה אֵינְנו שׁ מֵעַ בְּקוֹלֵנוּ זולל וסובא) אלא מאן גרים להו לישראל למהו סורר ומורה לגבי אבוהון דבשמיא, בגין דאיהו זולל וסובא בשאר עמין, דכתיב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, וכתיב ויאכל העם וישתחוו, דעיקרא ויסודא אכילה ושתיה, כד עבדין בשאר עמין, דא גרים לון למהו בן סורר ומורה לגבי אבוהון דבשמיא: ועל דא, ורגמוהו כל אנשי עירו, באבנים, אלין כל שאר עמין דהוו מקלעין להו באבנים, וסתרין שורין ומנתצין מגדלין, ולא מהני לון כלום, כיון דשמע משה כדון, כתב פרשתא דא:

שפתי חכמים: קשה לרש"י וכי בשביל זה נהרג שגונב ואוכל תרטימר בשר ושותה חצי לוג יין, ומפרש בן סורר ומורה נהרג על שם סופו וכו'. וא"ת מאי שנא דבן סורר ומורה דהגיעה תורה לסוף דעתו ונהרג על שם סופו, והא בישמעאל כתיב באשר הוא שם ופרש"י לפי מעשיו של עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות? (באשר הוא שם - לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבוננו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר. והוא משיבם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם:) וי"ל דהתם גבי ישמעאל כשהיה קטן לא התחיל כלל במידי דשייך לאותה עבירה שימית את ישראל בצמא, אבל בן סורר ומורה התחיל באותה עבירה שהרי אוכל תרטימר בשר. ועי"ל דאין ב"ד של מעלה דנין ע"ש סופו אבל מצוה לב"ד של מטה שידונו את הרשעים ע"ש סופן.

רש"י בראשית פרק כא (ט) מצחק - לשון ע"ז... ד"א לשון ג"ע... ד"א לשון רציחה כמו יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'... אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים, ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים... ואמר הלא משחק אני:

שו"ע או"ח סימן תרג (א) אף מי שאינו נזהר מפת של נכרים בעשרת ימי תשובה צריך לזוהר:

רה"ש טז: אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחין בראש השנה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים.